

Török Ervin - Füzi Izabella

Az Apertúra 2018-as körkérdése és válaszai elé

<https://doi.org/10.31176/apertura.2018.14.1.1>

Az *Apertúra* 2018-as körkérdése és válaszai elé

Az *Apertúra* 2018/4-es kétnyelvű számát a filmtudománnyal való foglalkozás általános feltételeinek vagy a tudományterület saját problémafelvetései felől nem belátható vonatkozásainak szenteljük. A magyar tudományos életben viszonylag ritkának, a nyugati értelmiségi közegben jóval gyakoribbnak számít, hogy egy adott tudományterület művelője nemcsak szűkebb szakmai kérdésekben, hanem (az értelmiségi léthez méltón) nagyobb, tudományterületeken átívelő vagy akár társadalmi kérdésekben is állást foglal. Igazság szerint nem az „állásfoglalás” a találó szó, mivel csak eldöntendő kérdések esetében lehet letenni valami mellett a garast. Az ilyen megszólalások esetében inkább a pontos kérdéseknek a megtalálása, valamint az általánosabb, az adott kutató konkrét területét is bennfoglaló összefüggés megfogalmazása az érdekes.

Ennek értelmében esszékérdések olyan sorát fogalmaztuk meg (lásd a körkérdés szöveget), amelyek messze túlmutatnak a filmtudomány saját tudományterületi horizontján. A rövidség kedvéért öt nagy irányra tudnánk az általunk megfogalmazott kérdéseket bontani. Rákérdeztünk 1. általában a humán tudományok jelenlegi helyzetére; 2. a tudományos kutatás és a társadalmi dimenziója közötti, nagyobb időtávú kapcsolatra; 3. a diszciplináris határok aktuális logikájára; 4. arra a kihívásra, amely elé a digitális kultúra állítja a filmtudományt és az oktatás világát; 5. a (film)oktatás és a kutatás közötti kapcsolatra.

A kiindulópontunk az volt, hogy a film oktatása, tudománya és a mozgókép mint tárgy keretösszefüggései egyaránt elbizonytalanodtak. A humán tudományosság, amelynek viszonylag friss hajtása a filmtudomány, több fronton is defenzívába szorult: mind (ön)legitimációs, mind intézményi és finansziális szempontból. Ezzel összefüggésben pedig az oktatás tartalmáról és céljairól folyó vita is elveszítette korábbi fókuszpontjait és kontúrjait. A kérdéseinkkel nemcsak a magyar, hanem amerikai, angol és német kollégákat is megszólítottuk – noha a kérdéseink egy része csak közvetetten értelmezhető a nemzetközi kontextusban (például a NAT-ra, vagy a film- és médiatanár-képzésre utaló kérdéseink), de úgy gondoljuk, hogy mindenképpen érdemes kifejezetten specifikus, nemzeti kontextusban jelentkező problémákat is komparatív módon kezelni. Azért is, mert így a saját problémáink háttere is differenciáltabban látszik, másrészt az adresszált kérdések döntően túlmutatnak a nemzeti kereteken.

Az *Apertúra* körkérdés előképe az *October* folyóirat által 1996-ban közreadott, 4 kérdésből és a kérdésekre adott 19 válaszból közreadott összeállítás volt.^[1] A körkérdés az akkoriban intézményesülő vizuális kultúratudomány (visual culture studies) előfeltevéseire kérdez rá, megfogalmazva azt a nem túlságosan burkolt kritikát, hogy az interdiszciplináris tudományterület legalább annyira tünete, következménye az általa vizsgált jelenségeknek, mint amennyire azoknak

reflexív elméletalkotója. A kérdőív kérdésként megfogalmazott állításai a következők voltak: 1. A vizuális kultúra(tudomány) a művészeti ágak történeti konceptualizálását felcseréli az antropológiai megközelítéssel; 2. a médiumalapú történeti diszciplínákat feloldja egy tágabb értelmezői gyakorlatban; 3. a médiumfüggetlen, történetietlen „testetlen kép” [*disembodied image*] fogalmának az előfeltételezésével maga is hozzájárul a képek és a szubjektumok globalizált, „szabad” áramlásához; 4. az interdiszciplinaritást bevezeti a többi tudományág követelményei közé.

Az *October* kérdéseire érkező válaszok meglehetősen szerteágazóak voltak, a legtermékenyebb felvetések viszont komolyan vették a körkérdés azon felhívását, hogy a tudományterületi átrendeződések történeti-politikai-gazdasági összefüggésekben is vizsgálandóak. Így például kiderülhet, hogy az interdiszciplinaritás követelménye a humán tudományok erősen forráshiányos helyzetéből adódó kényszermegoldás eredménye is, [2] vagy éppenséggel a médiakonvergencia velejárója. [3]

Ami az *Apertúra* körkérdéseire adott válaszokat illeti, számunkra úgy tűnik, szintén kifejezetten érdekes válaszok születtek. Több esetben még a humán tudományok válságának alapvető diagnózisát illetően is hatalmas véleménykülönbségek fogalmazódtak meg. A műfaj kötöttségeiből következően rövid válaszokat kértünk, ezért alapvetően esszéisztikus kidolgozásra volt lehetőség. Viszont így is (vagy lehet, hogy éppen ezért) világosan kirajzolódnak alapvető különbségek. Van olyan felvetés, amely ezt a válságtünetet a humán tudományok kutatási metodikájának gyengeségéből vezeti le, és a természettudományok vizsgálati metódusaihoz való csatlakozásban látja a kitörési lehetőséget. Van olyan, amely éppen ellenkezőleg, a gépi tanulás és a big data vizsgálatok korában éppen a humán tudományok alapvető fontosságát hangsúlyozza, mint amely olyan alapvető készségek kialakítását és problémafelvetést tesz lehetővé, amelyek vitális fontosságúak még a kutatás digitalizációja szempontjából is. Van olyan felvetés is, amely a humán tudományok „depolitizációját” a neoliberális gazdasági folyamatok és társadalomirányítás alternatíva nélküli térnyerésével hozza összefüggésbe, és válságát egy specifikus gazdasági és politikai logika kizárólagossá válásából vezeti le.

Az *Apertúra* körkérdésének sajátossága, hogy sokkal nagyobb hangsúlyt helyez az oktatás és intézményesség kérdésére. Ezt nem(csak) az a felismerés motiválta, hogy az intézményességnek kvázi saját logikája és működési gyakorlata van, hanem inkább, hogy párhuzamos és gyakran egymást zavaró és felülíró logikák érvényesülnek az intézményesülés során. Ebből a szempontból külön ki szeretnénk emelni Hartai László válaszát, amely mind történetiségében, mind oktatáspolitikai, és szemléleti vonatkozásaiban részletgazdag és elmélyült vázlatát adja a jelenbeli helyzetnek. Ami egyben a legmegszívlelendőbb, hogy az ilyen kidolgozott reflexiók teszik egyáltalán lehetővé, hogy akár gyakorló tanárok, akár intézményszervezők konkrét és előremutató javaslatokat legyenek képesek megfogalmazni, és ne csak az adott intézmény inerciája vagy éppen végiggondolatlan kényszerújítások mozgassák egy adott terület változásait.

A magyar felsőoktatás utóbbi évtizedben lezajlott sajátos alakulásaira jellemzőnek gondoljuk a

saját esetünket. Az *Apertúra* folyóirat 2005-ös elindítását is meghatározó szegedi filmes program jó példája annak, ahogyan a terület alig több mint egy évtized alatt többször is átrendeződött. A 2004-es induláskor a filmes speciális kollégium, később a bolognai rendszer bevezetésével a filmelmélet és filmtörténet BA-szakirány hiánypótló és a hallgatók körében nagy érdeklődést kiváltó képzési program volt. Annak ellenére, hogy a felsőfokú filmoktatás mind társadalmi, mind tudományos szinten valós igényekre válaszolt, a szegedi bölcsészkar nem rendelkezett olyan erőforrásokkal, melyekkel a programot infrastrukturálisan vagy oktatói állományában fejleszteni tudta volna. Az erőforráshiány is indokolta azt a lépést, hogy az alapszakra épülő mesterszak egy olyan interdiszciplináris program keretében valósuljon meg, amely „hasznosítja” a szegedi bölcsészkaron vizualitással foglalkozó oktatók szakértelmét. Így jött létre a vizuális kultúratudomány mesterszak, amely egy új tanszék létrehozását is indokolta. 2015-ben az évek óta forráskivonásokkal operáló oktatáspolitikai egyik „racionalizáló” intézkedése a szakok számának a csökkentését tűzte ki célul. Ennek esett áldozatul az alig 5 éve bevezetett és sikeresen működő vizuális kultúratudomány mesterszak. A döntés indoklása szerint a piacképes diplomát kiadó szakot azért kell megszüntetni, mert csak egy van belőle az országban. A felsőoktatásért felelős államtitkár azt javasolta, hogy a tanszék indítson filmtudomány mesterszakot az interdiszciplináris szak helyett, ami meg is történt 2018 szeptemberétől. Ugyanebben az évben vezették be a szegedi bölcsészkaron a keretgazdálkodást, amely magukat a tanszékeket vagy intézeteket is gazdálkodó egységeknek tekinti, ami többek között együtt jár azzal is, hogy az egységek egymás konkurensivé válnak és elzárkóznak a tanszékek közötti együttműködések elől. Így az innováció helyett most a hagyományos szakok védőbástyája mögé való visszahúzódás tűnhet sokak számára a menekülés útjának, ami valójában a bölcsészettudomány valódi legitimitásáról és fontosságáról való önkéntes lemondás.

A fentiekből jól kivehető, hogy az oktatók és kutatók eredményein túl milyen más tényezők alakítják egy terület presztízsét és koherenciáját: mint például a gazdasági nyomás, az oktatáspolitikai szabályozás vagy az „intézményes tekintet”.

A körkérdeést az *Apertúra* összes szerzőjének elküldtük. Öröndetes, hogy angol, amerikai és német szerzőink szívesen csatlakoztak a közös gondolkodáshoz. Tekintve az időkeret szűkösségét a magyar kollégák kisebb számban tudtak reagálni, mint amire előzetesen számítottunk. Őszintén bízunk abban, hogy ezzel a lapszámmal is sikerült megtenni egy kezdő lépést afelé, hogy a bölcsészettudomány megalapozó kérdéseit újra feltegyük, és taktikákat, stratégiákat dolgozzunk ki, valamint közös gondolkodásra hívjuk a közoktatás, a felsőoktatás és a tudományos kutatás szereplőit.

A kérdésfelvetést a 2019 folyamán megjelenő, tudománypolitikával foglalkozó tematikus számunkban folytatjuk.

A szám szerkesztői Füzi Izabella, Matuska Ágnes, Török Ervin.

Jegyzetek

1. Visual Culture Questionnaire. *October*, 1996. nyár, 25-70. A körkérdeés és két válasz magyarra fordított

szövege itt olvasható: *Magyar Építőművészet*, 12. szám. URL: <http://meonline.hu/vizualis-kultura/vizualis-kultura-kerdoiv/>

2. David Rodowick válasza. *October*, 1996. nyár, 60.

3. Lisa Cartwright: A film és a digitális világ a vizualitás tudományában. A filmtudomány a konvergencia korszakában. Ford. Hornyik Sándor. *Magyar Építőművészet*, 18. szám. URL: <http://meonline.hu/vizualis-kultura/a-film-es-a-digitalis-vilag-a-vizualitas-tudomanyaban/>

Irodalomjegyzék

- Cartwright, Lisa : A film és a digitális világ a vizualitás tudományában. A filmtudomány a konvergencia korszakában. Ford. Hornyik Sándor. *Magyar Építőművészet*, 18. szám. URL: <http://meonline.hu/vizualis-kultura/a-film-es-a-digitalis-vilag-a-vizualitas-tudomanyaban/>
- David Rodowick válasza. *October*, 1996. nyár, 60.
- Visual Culture Questionnaire. *October*, 1996. nyár, 25-70. A körkérdés és két válasz magyarra fordított szövege itt olvasható: *Magyar Építőművészet*, 12. szám. URL: <http://meonline.hu/vizualis-kultura/vizualis-kultura-kerdoiv/>

© Apertúra, 2018. Ősz | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2018/osz/fuzi-torok-az-apertura-2018-as-korkerdese-es-valaszai-ele/>

<https://doi.org/10.31176/apertura.2018.14.1.1>

Apertura.hu

Image not found or type unknown